

בית מדרש לאהבה

אלי שיינפלד

תוכן

7 מבוא

11 פרק ראשון: אי אפשר שלא לאהוב

אהבה. מה זאת אהבה. אהבה במעגלי החיים. אהבה זה כל הסיפור. אי אפשר שלא לאהוב.

27 פרק שני: FALL IN LOVE

אהבה נפעלת ואהבה פועלת. בית מדרש לאהבה. אהבה תלויה. FALL IN LOVE. נזם זהב. שקר החן? מה בין רגשות לריגושים. מה בין תבונה לתשוקה. מה מקריאים לחתן ביום חתונתו?

43 פרק שלישי: מה' אישה לאיש?

הגורל האלוקי והבחירה האנושית. סוד הנסירה. נסירה לימודית. נסירה אמונית. יישום עקרונות הנסירה. זאת הפעם. מה הוא עושה. לפי מעשיו. שלשת המעגלים.

59 פרק רביעי: חברתך ואשת בריתך

משולש הקשר. חברות וברית. הצלע השלישית. מתי כופין להתגרש?

71 פרק חמישי: והיו לבשר אחד

שארה כסותה ועונתה. האם היו אבותינו עשירים? אישה דירה וכלים. הדרכה לרבים. גופים חטובים ואיתנים. איך מתקנים את הגוף? חיבת זכר ונקבה. והיו לבשר אחד.

89 פרק שישי: ואל אישך תשוקתך

הממד הנוסף. תנועה חזקה. השלמה. המשך העולם. ביסוס המשפחה.

97 פרק שביעי: שונות בין האיש והאישה

איש ואישה. היסוד השווה. משמעות השונות. עזר כנגדו. שונות גופנית. שונות נפשית. שונות רוחנית. לא ילבש. טיפוח השונות. השלכות מעשיות. ומה על התמורות?

129 פרק שמיני: עושים חיים

המצווה הראשונה. אופטימיות. עולם קטן. אידיאליזם ולא אגואיזם. אחד ועוד אחד. צליעה עתיקת יומין. ה'אני' הכולל. גידול ילדים בשמחה.

143 פרק תשיעי: חברה מעורבת

בכל גיל בכל מעמד. תיקון גדול. דרישת שלום משמיים. אישה עם התנהגות מוזרה. אינטימיות זוגית. חברות בגיל צעיר.

155 פרק עשירי: המשפחה במרכז

החוט המקשר. מתי מוכרים ספר תורה. מה טובו. ובזמן הזה. אינדיבידואליזם. פוסט משפחה. ניתוק המיניות מהקשר המשפחה. הקלות שבפירוק המשפחה. השקעה במשפחה.

177 פרק אחד עשר: מה בין זוגיות לצפייה בתכנים לא צנועים

הנטייה המינית בעולם. תעשיית המוחצנות. מדוע זה מושך כל כך? הסם החדש. מה בין זוגיות אינטימית לפורנוגרפיה.

187 חתימת הספר

מבוא

לכל דור אתגרים רוחניים וחינוכיים המיוחדים לו.

נראה שבדורנו אחד האתגרים היותר גדולים הוא ביסוס ובנייה נכונה של אהבה, של זוגיות ושל משפחה. מהי אהבה? מה ההבדל בין אהבה להתאהבות? מה מקומה של המשפחה? עד כמה חשוב להוליד ילדים? שאלות אלו ואחרות ראויות להתברר בכל דור, וצריכות הן שבעתיים להתברר בדורנו.

בבית המדרש מתלבנות ומתבררות בין השאר גם סוגיות נכבדות אלו, בישרות ובבהירות. ספר זה מהווה חוליה נוספת בשרשרת הבירורים הבית-מדרשיים. ספרים שעוסקים בסוגיות הזוגיות והאהבה אמנם נכתבו כבר בדורות עברו, אולם כל זמן מאיר בתכונתו, ולכל תקופה ספרות המתאימה לה, בבחינת 'ננס על גבי ענק'.

ספר זה אינו ספר הלכה. הוא גם לא ספר הדרכה. ספרי הלכה והדרכה יש ברוך ה' לרוב. זהו ספר שמגמתו לבנות תודעה בסוגיות כל כך מרכזיות: מה מקומה של האהבה בחיינו; מדוע המשפחה מרכזית כל כך; ובכלל - מהי משפחה. ספר זה נוגע גם בהבנת האתגרים הייחודיים שניצבים בפני האדם המודרני, והוא מתייחס גם למורכבות שישנה ביצירת חיים של קדושה ובנושאים נוספים.

כיום ישנו ערעור על דברים שבעבר היו פשוטים ונהירים להמון העם. מוסד המשפחה נתון תחת מתקפה מבית ומבחוץ. יופיו של התא המשפחתי וייחודו מהווים לא פעם מטרות לחיצים של לעג וקלס מצד גורמים שונים, ואתגרי המודרנה לא מקילים כלל על ביסוס אמיתות פשוטות אך הכרחיות כל כך.

לפני כשמונה שנים זכיתי בסייעתא דשמיא להוציא לאור את הספר 'היצר הלב והאדם', שעסק באתגר ההתמודדות שיש לנער המתבגר בתחומי היצר, ובמיוחד סביב יצר העריות. הספר פנה לבחורים בגילאים שונים מתוך רצון לתת מזור לתהיות ולמבוכה סביב יצר העריות. זכיתי ברוך ה', והספר הגיע לקהלים רבים ומגוונים וסייע בידם לצלוח את ההתמודדות בדרך נכונה. ספר זה הוא למעשה המשכו של 'היצר הלב והאדם'. אם בספר הקודם עסקנו בהתמודדות עם יצר העריות במרחב שבין האדם לעצמו ובינו לבין אלוהים, ספר זה מרחיב את היריעה לתחומים נוספים, ונוגע בין השאר במרחב הזוגי והמשפחתי ובאתגרי.

בספר אחד עשר פרקים כאשר כל פרק עומד בפני עצמו, ואף על פי כן מומלץ ללומדו כסדר - מהבנת מקומה של האהבה דרך ההבדל בין התאהבות לאהבה, ומשם לפרק שעוסק בחשיבות החזרת מעמדו של הגוף הישראלי, וכן על זה

הדרך. בכוחו של לימוד שיטתי מסודר לבנות תודעה ברורה ומסודרת בסוגיות יסודיות כל כך, וזוהי כאמור לעיל מטרת חיבור זה.

הספר נקרא 'בית מדרש לאהבה' ולא בכדי. בבית המדרש מתבררות ומתלבנות סוגיות יסודיות מתוך עושר רעיוני וגיוון דעות, פעמים בהסכמה ופעמים מתוך מחלוקת. השתדלתי להאיר זוויות משמעותיות בסוגיית האהבה, הזוגיות, הילדים והמשפחה, זוויות שלעניות דעתי יש להן מקום חשוב בהבניית עולם הדעת של אנשי דורנו. ייתכן בהחלט וחלקים מסוימים בספר לא יהיו מוסכמים על חלק מהקוראים בו הלומדים אותו. אדרבה, זהו ייחודו של בית המדרש ועל כך תפארתו, שבו כאמור מתבררים הדברים מתוך זוויות שונות ומגוונות.

בספר מובאות רבות מהתורה שבכתב, מהמשנה, מהתלמוד הבבלי וממחשבת הראשונים והאחרונים. עיון מדוקדק במקורות אלו שופך אור יקרות על סוגיית הזוגיות והמשפחה, ומומלץ ללומד לעיין בהם כפי מיסת ליבו ודעתו בבחינת 'שמע חכם ויסיף לקח'.

תודות

ראש לתודות, בורא עולם. כי הרבית טובות אלי, ומה אשיב לך והכל שלך. קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך.

בעשור האחרון אני זוכה להסתופף בישיבת חורב שבירושלים, שם אני נמנה על אנשי צוות ההוראה. תודה לרב יצחק דור ראש הישיבה, לרב יוסי אליאב מנהל התיכון ולחברי הר"מים על בניית מצע חינוכי איתן, שמאפשר צמיחה ולבלו. תודה מיוחדת לרבנים שמואלי גרינברג, אושרי ברוך וצביקה דנטלסקי עמם אני זוכה לעבוד בחבורה מצומצמת ולהיבנות מהם רבות. תודה לכם.

תודה מעומק הלב לחברי קהילת 'נווה הגבעה' שבגבעת זאב על שנים של לימוד מעמיק, על חברות איתנה ועל עבודת ה' משותפת. מרגיש שזכינו בכם. ברכת ה' עליכם.

שותפים רבים חברו לכדי גיבוש הספר לצורתו הנוכחית. תודה אישית לידידי ורעי, הרב עופר טויבר שעבר על טיוטת ספר זה והאיר מניסיונו ומתובנותיו הרבות והמעמיקות.

הרב ברק אפשטיין, העורך הלשוני של הספר, היה חברותא של ממש לאורך זמן ממושך. ליבון העקרונות ודיוק האותיות נשזרו יחדיו במקצועיות ובעמקות. תודה לך על העבודה המשותפת.

ספר זה יוצא בהוצאת ספריית בית אל. עבורי הוצאה זו היא כבר מעין משפחה. זהו הספר השלישי שאני מוציא בסייעתא דשמיא בהוצאה מקצועית ונעימה זו. תודה למנכ"ל שגיב תורג'מן על הליווי ההדוק, החל מהשלבים הראשונים של קבלת כתב היד ועד לשלבים הסופיים. תודה לבעלים שמעון אבוטבול על אמון גדול שנמשך על פני שנים. תודה מיוחדת למרים הופמן, העורכת הראשית של ההוצאה ועורכת הספר, על כך שבמקצועיות ובנעימות ידעה לדייק את התכנים ולהנגישם לציבור הקוראים הרחב. תודה גם לאנשי הגרפיקה, העיצוב, הסדר ועימוד.

זכיתי להורים ישרי דרך וטובי לב. גדלתי יחד עם אחיי ואחיותיי במשפחה חמה ומאירה. טביעות הילדות הנעימה מלוות אותי בשגרת חיי. תודה להוריי היקרים שהיוו ועדיין מהווים בית מדרש חי לאהבה ולמשפחה. יהי רצון שבורא עולם יזכה אתכם בשנים רבות של בריאות איתנה ונהורא מעליא. תודה גם לאחיי ולאחיותיי לגיסיי וגיסותיי על קשר חם ואוהב. תודה לחמי ולחמותי, גדעון ולאה וולנוב, על הארת פנים אמיתית ועל נתינה אינסופית. אין תחליף למשפחה, וטוב שכך.

ספר זה מוקדש לאשתי מיכל. עניינו של הספר הוא אהבה ומשפחה. זיכה אותי בורא עולם באישה מיוחדת, שביחד אנו משתדלים לבנות בית ולמלאו באור ובאהבה. תודה גם על הפניות שאת מעניקה לי בשנים האחרונות, שבזכותה אני יכול, בין השאר, ללמוד וללמד, לכתוב, לשמור ולעשות. מקרב ליבי אני מודה לך על הביחד הגדול.

אחרונים חביבים ילדינו - ידידיה-משה, אריאל, נועם-שלמה, טליה-חנה, ויהונתן. תודה לכם על האור והברכה שאתם מביאים לעולמנו יום יום שעה שעה.

אחתום את חלק התודות בתפילה שספר זה יוסיף בלב קוראיו ולומדיו טוב וברכה.

אלי שיינפלד

גבעת זאב

פורים קטן, התשע"ט

פרק ראשון

אי אפשר שלא לאהוב

אהבה

סופרים סיפרו את סיפורה; משוררים שרו את שירה; הוגי דעות הגו בהבנת סודה; ועדיין לא נס לחו של קסם האהבה.

אהבה. מילה אחת האוצרת בקרבה עולמות שלמים.

את האהבה אנו מוצאים בהקשרים רבים בחיינו. אהבת הבנים להוריהם, אהבת איש ואישה ואהבת האדם לאלוקיו, הם רק חלק מהתחומים בהם אנו נפגשים עם מושג האהבה. גם בתורה מופיעה מילה אהבה פעמים רבות בהקשרים שונים - "ואהבת לרעך כמוך"¹, "ואהבת את ה' אלוךך"², "ותהי לו לאישה ואהבה"³ ועוד - מה שמעיד על מרכזיותה של האהבה בעולם בכלל ובחיינו בפרט.

ולמרות העיסוק הנרחב בענייני האהבה בספרות, בשירה ובספרי ההגות לגווניהם השונים, עדיין נותר מקום לא קטן לעיין ולברר מה יחסו של בית המדרש לאהבה, ומהי הדרכת התורה בהבנת מקומה של האהבה בחיינו. לצורך כך עלינו להגדיר בצורה ברורה מה זאת אהבה. הגדרה זאת תסייע בעדנו להבין את כוחה של האהבה, את מקומה ואת תפקידה ההכרחי בחיי הפרט והכלל. בפרק זה ננסה להבין את פשר האהבה, ומתוך כך יתברר גם היחס של בית המדרש אליה.

מה זאת אהבה

בספר 'אמנות האהבה' מתאר הסופר והפסיכולוג החברתי אריך פרום מציאות עגומה עד מאוד, וכך הוא כותב:

כמעט ולא קיימים פעילות או פרויקט, שמתחילים בתקוות וציפיות כה גדולות, ולמרות זאת נכשלים לעתים כה קרובות, כמו האהבה.⁴

ציפיות גדולות, תקוות עצומות וחלומות עתידיים, מתנפצים נוכח מציאות שבירה. מדוע? מה יש באהבה שמביא לידי בלבול ולעיתים אף לידי ייאוש? ומדוע תקווה גדולה מסתיימת לא אחת בכישלון?

1 ויקרא יח, יט.

2 דברים ו, ה.

3 בראשית כד, סז.

4 אריך פרום, 'אמנות האהבה', עמ' 12.

על מנת להבין מהי אהבה, כיצד היא מתרחשת ומהי הדרך לשומרה ולתחזקה, עלינו להבהיר את המושג 'אהבה' בצורה מעמיקה. מתוך כך נוכל לברר את תפקידה, את מקומה וכיצד משמרים אותה. הבהרה זו תסייע בעדנו רבות בהמשך הלימוד על אודות האהבה.

מתוך שלל ניסוחים והגדרות שונות שניתן לתת, נראה לומר כי ההגדרה הכוללת ביותר לאהבה היא: **תנועה של קרבה ושל התמזגות בין האוהב למושא האהבה.**

ניסוח מדויק מביא רבי יצחק עראמה בפירוש 'עקידת יצחק' על ספר בראשית:

כי האהבה היא התאחדות האוהבים כאילו הם עצם אחד.⁵

להפוך משניים לאחד, מנפרדים למאוחדים; להיות מחוברים זה לזה - זוהי האהבה וזהו כוחה המיוחד.

רבי מנחם בן שלמה למשפחת המאירי, מגדולי מפרשי התלמוד ומחכמי פרובנס, מדגיש כי אין הכוונה באהבה להתקרבות ולהתמזגות פיזית בלבד, אלא גם להתאחדות פנימית יותר, בדעת וברצון משותף, וכהגדרתו:

שהאהבה היא קירוב הדעת ושיווי הרצון.⁶

גילויים שונים יש להתאחדות המדוברת, במישורים וברבדים שונים: התאחדות הרצונות, התאחדות המחשבות, התאחדות הגופים ועוד. לא ראי אהבת הגוף כאהבת הנפש, ולא דומה חיבור פנימי לחיבור חיצוני. לא לחינם דרשו דורשי רשימות כי 'אהבה' בגימטריה היא 'אחד',⁷ שהרי עניינה היא התקרבות, התמזגות והתאחדות. הבחנה זו חשובה במיוחד עת עוסקים אנו בהבנת האהבה ומקומה, והיא תתבאר בהרחבה בהמשך חיבור זה.

להלן נבחן סוגים שונים של אהבה, וניווכח לראות כי בכלם משמעות ה'אהבה' היא תנועה של התקרבות והתמזגות.

5 עקידת יצחק, בראשית ב, יח.

6 פירוש המאירי, משלי ט, ח.

7 ראה לדוגמה נעם אלימלך פרשת ראה: "ואהבה הוא האחדות ולכן אהבה בגימטריה אחד".

הרמב"ם בפירוש המשניות (אבות פ"א מ"ו) משבח את דברי אריסטו: "מה טוב מאמר אריסטוטלס: 'האוהב אחד הוא ואתה'".

אהבה במעגלי החיים

א. אהבת הורים וילדים

אהבה טבעית זו מתגלה בשלבים מוקדמים ביותר של החיים. כבר משחר ילדותו חש התינוק קרבה גדולה להוריו, שמצדם חשים כלפיו אהבה מיוחדת. מי שלא חווה אהבה זו לא יוכל לשער את עוצמתה. ידועים מקרים רבים בהם מסרו הורים את חייהם למען חיי ילדיהם במובן הפשוט ביותר של המילה, ולחילופין היו נכונים לעשות זאת כדי להשאיר את ילדיהם חיים אם רק היה מתאפשר הדבר,⁸ מה שמעיד כאלף עדים על עוצמת החיבור שבין הורים ליוצאי חלציהם.

כיצד ניתן להסביר קשר מיוחד זה? מה מביא הורים, לשים לא אחת את טובת ילדיהם לפני טובתם שלהם?

צריך להבין שהרך הנולד הוא בשר מבשרם של הוריו; הזרע של האב והביצית של האם חברו יחדיו בחיבור פלאי, וכך נוצר הולד, בסייעתא דשמיא. חיבור זה שבין האב לבן הוא כה חזק וכה בלתי ניתן לניתוק, עד שחכמינו מצאו לנכון לתאר אותו במילים "ברא כרעיה דאבוה",⁹ כלומר הבן הוא ירכו של אביו.

ניתן להכביר במילים על אהבה פלאית זו ולתארה בתיאורים שונים, אך נראה שהמציאות חזקה מהמילה הכתובה, וכל מי שמתבונן נכוחה על אהבת אב ואם ליוצאי חלציהם אינו יכול שלא להתפעל מאותה אהבה קסומה.

ב. אהבת ה'

פעמיים בכל יום מקבל היהודי על עצמו עול מלכות שמיים. מיד לאחר מכן הוא מציין את החיוב המבוקש ממנו: "ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך". משמעות ציווי זה היא שעל האדם המאמין ליצור קשר נפשי של קרבה ביחס לאלוקיו, ואל לו להיות רק 'קבלן ביצוע' של מעשים מוגדרים ולקיימם כ'מצוות אנשים מלומדה'. קרבה גדולה זו שעליה מצווה האדם באה לידי ביטוי במישורים רבים: בלב, בנפש וגם בממון. הרב אליעזר קשת יאל מעמיק בהבנת גדר אהבת ה', וכך הוא כותב:

8 ראה למשל דברי דוד אחרי מות אבשלום: "בני בני אבשלום, מי יתן מותי אני תחתך..." (שמואל ב יט, א).

9 עירובין ע"ב: "יורש כרעיה דאבוה", וכן מובא בתוספות (יבמות ג ע"א, ד"ה מקמי): "שהבן כרעיה דאבוה הוא".

קריאת שמע עטופה בביטויים שקשורים לאהבה. מיד אחרי הפסוק "שמע ישראל" אנחנו אומרים "ואהבת את ד'". גם בבוקר וגם בערב, בתפילת שחרית וערבית, אנחנו עסוקים בברכת האהבה, "הבוחר בעמו ישראל באהבה", ומתוך המילה אהבה, עסוקים ב"שמע ישראל"...

האהבה היא היכולת להיות מאוחד עם משהו. אהבה בגימטריה - אחד. מאוחד עם אדם, עם ערך. כדי להיות מאוחד באמת, ישנם שני שלבים. שלב אחד - אחדות במעשים, שיותר ויותר מעשים יהיו קשורים, מחוברים, מתואמים, מובלים על ידי ערך מסוים, על ידי מטרה מסוימת.

כשאדם אוהב מאוד את חברו, זה משפיע על כך שהרבה מאוד החלטות שלו בחיים ומעשים יהיו מתוך התחשבות בחבר, מתוך שיתוף פעולה עם החבר, מתוך רצון שהדברים יעלו בקנה אחד עם רגשותיו של החבר...

מעל מדרגת האהבה המעשית יש אהבה עליונה שבלב. אהבה עליונה שבלב שפירושה ריכוז נפשי עמוק בין האוהבים. אוהבים עליונים אוהבים באמת, לא רק עושים דברים של התאחדות, אלא מחשבותיהם ורגשותיהם כולם כולם סביב האחדות...

כשאדם עושה את מצוותיו של ריבונו של עולם בלב טהור, ללא חשבונות, ללא פניות. ד' אחד. שהמגמה והכוונה בחיים יהיו ללא תוספות, ללא חלקיות. אחד, אחד לגמרי.¹⁰

האהבה מתבטאת במעשים. האהבה מתבטאת גם במחשבות, וודאי שברגשי הלב היא מוצאת את עיקר מקומה. לכן האדם מצווה לאהוב את הקב"ה במעשיו, ולא פחות מכך גם בליבו.

תביעת האהבה ביחס לקדוש ברוך הוא אינה מובנת מאליה כלל ועיקר. לולא חיוב זה היינו יכולים לחשוב כי הקשר המבוקש מהאדם ביחס לאלוקיו הוא קשר של מרחק, עבודת ה' מתוך יראה, ולא קשר הטעון קרבה נפשית ואהבה, ולא היא. הקב"ה אוהב אותנו, "אהבתי אתכם אמר ה'",¹¹ והוא מצווה אותנו לאהוב אותו גם

10 הרב אליעזר קשתניאל, ואהבת את ה' אלוקיך, שיחה לפרשת ואתחנן שנת תשע"א, אתר מכינת בני דוד.

11 מלאכי א, ב.

כן, וזוהי 'מעלה גדולה עד מאוד', כלשונו המיוחדת של הרמב"ם:

אל יאמר אדם הריני עושה מצוות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל הברכות הכתובות בתורה וכדי שאזכה לחיי העולם הבא, ואפרוש מהעבירות שהזהירה תורה מהם כדי שאנצל מהקללות הכתובות בתורה וכדי שלא אכרת מהעולם הבא, אין ראוי לעבוד את ה' על דרך זו שהרי זה העובד מיראה...

והעובד מאהבה הוא העוסק בתורה ובמצוות והולך בחכמה לא מפני דבר בעולם, אלא עוסק באמת מפני שהוא האמת, ומעלה זו היא מעלה גדולה עד מאוד ואין כל חכם זוכה לה. והיא מעלת אברהם אבינו...

והיא שציוונו "ואהבת את ה' אלוך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך"¹².

'אברהם אוהב' כך מכונה אברהם אבינו על ידי הקב"ה, ולא לחינם. התואר 'אוהב' הוא התואר הנעלה ביותר שיכול בן אנוש להיקרא עת מושא האהבה הוא הקב"ה. אברהם אבינו בחר להיות קרוב לבורא עולם מתוך הכרתו העליונה כי הקרבה אליו יתברך היא פסגת החיים עלי אדמות.

ומה שנכון לאברהם אבינו נכון גם לנו. כל אדם באשר הוא, בכל מקום וזמן, מצווה לפתח קשר של קרבה, של הזדהות ואף התאחדות עם הקב"ה, ואל לו להסתפק בעמידה מרוחקת מול אלוך.

אין מגמת חיבור זה לעסוק במקומה של עבודת ה' בחיינו, אך בשולי הדברים נאמר כי אם התורה מצווה את האדם לאהוב את ה', משמע שאהבה היא מעלה שניתן לקנותה, בניגוד למחשבה הרווחת שאהבה מגיעה סתם כך, בצורה לא צפויה. מהציווי על אהבת ה' נוכל ללמוד בניין אב לשאר האהבות, כי אהבה ניתנת להירכש ולהיבנות עם השנים, בעבודה נכונה.

ג. אהבה עצמית

על האדם לאהוב את עצמו. אהבה זו בסיסית ביותר ולכן מתוכה ועל גבה תצמחנה אהבות נוספות. כאשר התורה מלמדת אותנו את גדר האהבה שעלינו לאהוב את

12 משנה תורה לרמב"ם, הלכות תשובה פרק י.

חברינו, היא מנסחת זאת במילים "ואהבת לרעך כמוך".¹³ רוצה לומר, עליך לאהוב את חברך כשם שאתה אוהב את עצמך. הנחת יסוד יש בהוראת הכתוב והיא שהאדם אוהב את עצמו, ואת האהבה הזו הוא מתבקש להרחיב גם ביחס לרעיו.

יש שמזהים בטעות את האהבה העצמית עם גאווה שלילית פסולה, וטעות בידם. כאשר אדם מנסה לעצמו את תכונותיו ואת כוחו כאילו הוא יצרם יש מאין, הוא בהחלט סובל מחטא היותה והגאווה. אולם כאשר האדם מודע לתכונותיו ולכוחותיו, בו בזמן שהוא יודע היטב שהקב"ה הוא זה שנתנם לו, הרי בכך הוא למעשה 'מנטרל' את היתכנותה של הגאווה,¹⁴ ומתוך בהירות מחשבתית זו, הוא יכול ואף ראוי לאהוב עצמו, לאהוב גם את מעלותיו, שכאמור, ניתנו לו מהבורא ברוך הוא.

הרב אליעזר פאפו, בעל מחבר הספר 'פלא יועץ', מבאר בספרו שהקדוש ברוך הוא הטביע באדם שיהא אוהב את עצמו, ולא לחינם:

כי טבע הוא באנוש שהטביע בו הבורא, שיהא אוהב את עצמו,
ואדם קרוב אצל עצמו ואוהב את עצמו יותר מכל העולם ומכל
דבר שבועולם, כי כל אשר לאיש ייתן בעד נפשו...

ומי שיש לו מוח בקודקודו ייתן אל לבו, שראוי לאדם לאהוב
את עצמו גופו ונשמתו אליו ייאסף שכר טוב בעמלו, שתתענג
בדשן נפשו ואף בשרו ישכון לבטח.

ומי שאינו נשמר מכל דבר המזיק לגופו, נמצא שהוא אויב
לעצמו ומבקש רעתו ועתיד ליתן את הדין. שאם החובל
באחרים עבירה היא בידו, על אחת כמה וכמה החובל בעצמו,
ועוכר שארו אכזרי...¹⁵

על האדם להכיר את גופו, להכיר גם את נפשו, להרגיש עצמו ולהיות מחובר לתחושותיו ולמאוויו. היכרות זו תביא אותו לכך שיאהב את עצמו. אל לו לאדם להביט על עצמו מבחוץ כצופה מהצד. פועל יוצא של אהבתו העצמית היא שמירת גופו ונפשו, ולא פחות מכך שמירת נשמתו.

13 ויקרא יח, יט.

14 הרחבת עיקרון זה מובאת בספר דרשות הר"ן, דרוש שביעי.

15 רבי אליעזר פאפו, פלא יועץ, ערך 'אהבת עצמו'.

לאהבה עצמית יש מקום מרכזי בחייו של האדם, כך קובע הרב קוק:

הקדושה אינה נלחמת כלל כנגד האהבה העצמית הטבועה
עמוק במעמקי נפש כל חי. אלא שהיא מעמידה את האדם
בצורה עליונה כזאת, שכל מה שיותר יהיה אוהב את עצמו
ככה יתפשט הטוב שבו על הכל, על כל הסביבה, על כל
העולם וכל ההווה.¹⁶

האדם צריך לאהוב את עצמו. אהבה זו צריכה להתבסס היטב ואין להילחם נגדה.
רק אדם שהוא בעל אהבה עצמית, אדם המכיר את עצמו ומחובר לאישיותו, יוכל
לבנות אהבות נוספות, כלליות יותר, במעגלים רחבים בהרבה.

ד. אהבת ישראל

ראוי לו לאדם להיות מחובר למעגלים נוספים מעבר לאהבתו העצמית. עליו
להיות מחובר למשפחתו, לחבריו ולעמו. מדברי הרמב"ם משמע שזוהי מצוות
עשה מהתורה. נעין בדברי הרמב"ם בספר המצוות:

הצייווי שנצטוונו לאהוב זה את זה כמו שאנו אוהבים את
עצמנו, שתהיה חמלתי ואהבתי לבן דתי כאהבתי וחמלתי
לעצמי בממונו ובגופו וכל מה שיש לו ומה שהוא חפץ. וכל
מה שארצה לעצמי, ארצה לו כמוהו; וכל מה שלא ארצה
לעצמי או לידיד, לא ארצה בשבילו כמוהו. והוא אמרו יתעלה:
"ואהבת לרעך כמוך".¹⁷

אל לו לאדם להסתפק באהבת עצמו, הוא נתבע לאהוב אף את אנשי עמו. אהבה
זו איננה תנועה נפשית בלבד, יש לה ביטויים מעשיים, כדוגמת החמלה. האדם
מתבקש לחמול על בני עמו, ולחמול גם על ממונם. כשם שהוא חושב על טובתו,
כך עליו להשתדל לחשוב גם על טובתם.

בעל 'ספר החינוך' מונה את מצוות אהבת ישראל כמצוות עשה מהתורה, וכדרכו
ללכת בעקבות הרמב"ם גם הוא קובע כי לאהבת ישראל יש השלכות מעשיות
הכרחיות, וכך הם דבריו:

16 אורות הקודש, חלק ג עמ' יג.
17 ספר המצוות לרמב"ם, מצוות עשה רמו.

לאהוב כל אחד מישראל אהבת נפש, כלומר שנחמול על ישראל ועל ממונו כמו שאדם חומל על עצמו וממונו, שנאמר: "ואהבת לרעך כמוך". ואמרו זיכרונם לברכה "דעלך סני לחברך לא תעביד", ואמרו בספרא "אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה", כלומר, שהרבה מצוות שבתורה תלויות בכך, שהאווה חברו כנפשו לא יגנוב ממונו ולא ינאף את אשתו, ולא יונהו בממון ולא בדברים, ולא יסיג גבולו, ולא יזיק לו בשום צד, וכן כמה מצוות אחרות תלויות בזה.¹⁸

"ואהבת לרעך כמוך" - כלל גדול עם נגזרות רבות. כאשר לב האדם מלא באהבה לרעיו, הוא לא יגזול אותם ולא יגרום להם להינזק; הוא יהיה רגיש לצרכיהם וירצה בטובתם.

חשוב להבין שאהבת העם איננה עוד 'פינה רוחנית' מתוך סך המחויבויות המוטלות על היהודי המאמין. זוהי תביעה בעלת ערך כה מרכזי, עד כדי כך שמי שלא שותף אמיתי לקורות עמו אין לו חלק לעולם הבא. וכך כותב הרמב"ם בספרו משנה תורה בהלכות תשובה:

הפורש מדרכי ציבור, אף על פי שלא עבר עבירות, אלא נבדל מעדת ישראל ואינו עושה מצוות בכללן ולא נכנס בצרתן ולא מתענה בתעניתן, אלא הולך בדרכו כאחד מגויי הארץ, וכאילו אינו מהן - אין לו חלק לעולם הבא.¹⁹

אדם יכול לשמור שבת ולהקפיד לאכול מאכלים בכשרות מהודרת, הוא גם מקפיד על הלכות טהרת המשפחה וקורא דרך קבע קריאת שמע בכוונה בזמנה. אדם זה מקפיד על שמירת מצוות קלה כחמורה, ולמרות זאת, אם הוא לא יהיה מחובר לעמו ולא יהיה שותף אמיתי למאורעות הציבור, הוא לא יזכה לחיי הנצח. כי החיבור של היהודי לעמו איננו 'עוד ציווי', אלא הוא שורש ויסוד העומד בבסיס העולם הרוחני של כל אדם ואדם.

וכמו שראינו לעיל במצוות אהבת ה' כך גם ניתן לראות בצורה מפורשת במצוות אהבת ישראל - אפשר לצוות על אהבה. עצם הציווי מלמד אותנו כי אהבה יכולה בהחלט להירכש. אין היא מגיעה בהכרח בפתע פתאום באופן מקרי, אלא בעבודה

18 ספר החינוך, מצווה רנג.

19 משנה תורה לרמב"ם, הלכות תשובה פרק ג הלכה כ.

פרק שני

FALL IN LOVE

אהבה נפעלת, אהבה פועלת

פרק זה עוסק בסוגי האהבה. החידוש המרכזי של הפרק הוא ההבנה שישנם שני אופנים לאהבה. ישנה אהבה הפועלת על האדם ולעומתה יש אהבה שהאדם פועל בה. ישנן אהבות בהן האדם פסיבי, מובל, לעיתים אף מסונוור, וכנגדן ישנן אהבות מתפתחות, שביסוסן ושכלולן תלוי בעיקר בפעולות של האדם האוהב.

נראה שבית המדרש מדגיש חזור והדגש את היכולת של פיתוח האהבה מחד, ומאידך את ההבנה שמה שמגיע כך סתם יכול להתפוגג ולהיעלם בדיוק כשם שהגיע.

בפרק זה נבחין גם בין אהבה חיצונית המתמקדת בעיקר בריגושים, לבין אהבה פנימית הנובעת מרבידים עמוקים יותר. הבחנה זו נכונה לכל סוגי האהבה שבחנו בפרק הראשון. בין האדם לאלוקיו למשל יכולה להיות אהבה חיצונית, בה מונכח בעיקר היסוד הרגשי, ויכולה להיות גם אהבה פנימית, המגיעה מתוך עבודה מאומצת ועמל רב, בה מתקיימת מעין התאחדות של האדם עם אלוקיו, בבחינת "אני והו הושיעה נא".

תיתכן אהבה חיצונית של אדם לעמו, המונעת מכוח ההרגל והשגרה, ומולה ניתן למצוא אהבה פנימית ועמוקה בין האדם היחידי לכל חלקי אומתו.

בפרק זה נבחן את שני סוגי האהבה, החיצונית והפנימית, ביחס לאהבה שבין איש ואישה.

בית מדרש לאהבה

"ראה חיים עם האישה אשר אהבת",¹ קבע החכם מכל אדם, ואכן אהבת איש ואישה היא דבר נפלא מאין כמוהו, כפי שהתבאר לעיל.

אולם על אף מרכזיותה וחשיבותה של האהבה, אנו מוצאים בדברי חכמינו ביטויים המעידים דווקא על הקלקולים הרבים הנגרמים בעטייה: "עזה כמוות אהבה",² "אהבה התלויה בדבר - בטל דבר בטלה האהבה",³ ועוד. ובאמת התבוננות פשוטה מראה כמה תקלות ונזקים גדולים נגרמים כתוצאה מאהבה לא נכונה. חדשים לבקרים אנחנו שומעים על אהבה נכזבת שהביאה לשוד ושבר, על אהבה בוסרית

1 קהלת ט, ט.

2 שיר השירים ח, ו.

3 אבות פרק ה משנה טז.

שהסתיימה בפירוק התא המשפחתי, וכן על זה הדרך.

נראה אם כן שלא מספיק 'רק לאהוב', צריך לדעת איך עושים את זה נכון. עלינו להבחין בין אהבה נכונה לאהבה שקרית, ולדעת כיצד בונים אהבה שתוביל לתוצאות חיוביות ולא חלילה לתקלות ולסיבוכים.

כמו בתחומים אחרים, גם פה באים לידי ביטוי מקומו של בית המדרש ומקומה של התורה שניתנה מפי עליון. התורה לא התעלמה ממציאותה של האהבה. במקומות רבים, הן בתורה שבכתב והן בתורה שבעל פה, נוכל למצוא הדרכה כיצד עלינו לאהוב. לכן כדאי וראוי שסוגיה כבדת משקל זו תתברר מתוך משקפיים של תורה, ולא מתוך תובנות אנושיות גרידא.

גילוי מקומה של האהבה בצורתה הראויה אינו תפקידם הבלעדי של המשווררים, ואף לא נחלתם הבלעדית של הסופרים. דווקא בגלל יקרתה, ראויה היא האהבה להכוונה ברורה ולמורה דרך ראוי, ולבית המדרש יש את הכלים המתאימים לכך.

אהבה תלויה

ידוע ומפורסם הסיפור על אמנון ותמר. עיון בסיפור זה יכול ללמד אותנו בצורה חריפה מה עלול להתרחש במקרים בהם הרובד החיצוני, הגופני-יצרי במקרה זה, מבודד מרבדים פנימיים יותר, וכיצד המשיכה הגופנית עלולה להיות לרועץ. לשם כך נעיין בפסוקים בהם מתוארת התנהלותו של אמנון עת החליט לנצל את כוחו ואת מעמדו ולפגוע בתמר:

וַיְהִי אַחֲרֵי כֵן וּלְאַבְשָׁלוֹם בֶּן דָּוִד אָחוֹת יָפָה וְשֵׁמָה תָּמָר, וַיֹּאֲהֲבָהּ
אֲמִנוֹן בֶּן דָּוִד. וַיֵּצֵר לְאֲמִנוֹן לְהַתְחַלּוֹת בְּעֶבֶר תָּמָר אָחוֹתוֹ כִּי
בְּתוּלָה הִיא, וַיִּפְּלָא בְּעֵינָי אֲמִנוֹן לַעֲשׂוֹת לָהּ מְאוּמָה.⁴

אמנון אוהב את תמר. לא הרבה אנחנו יודעים אודותיה, אך העובדה הראשונה שטורח הפסוק לציין (אפילו עוד לפני השם שלה) הוא את יופייה, ולא בכדי. תיאור זה בא ללמדנו כי זה הדבר שגרם לאמנון לחשוק בה. אין פה לא קרבה נפשית, לא התאחדות הרצונות, וודאי שאין פה תנועה לעבר ביסוס חיים משותפים עם מטרות ערכיות נעלות.

הפרט השני שנמסר לנו ביחס לתמר הוא היותה בתולה. הרד"ק, רבי דוד קמחי,

מבאר כי עובדה זו הגבירה את אהבתו של אמנון לתמר.⁵ כל מה שיש בסיפור, זו אהבה יצרית חזקה המתעוררת בעקבות יופייה של תמר ותו לא.

כואב לראות מה עושה אמנון כתוצאה מאהבתו לתמר:

וַיִּשְׁכַּב אֲמָנון וַיִּתְחַל, וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ לְרֹאשׁוֹ וַיֹּאמֶר אֲמָנון אֶל הַמֶּלֶךְ:
תָּבוֹא נָא תָמָר אָחֹתִי וּתְלַבֵּב לְעֵינַי שְׁתִּי לִבְבוֹת וְאָכְרָה מִיָּדָה.
וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶל תָּמָר הַבִּיתָה לֵאמֹר, לְכִי נָא בֵּית אֲמָנון אָחִיךָ
וַעֲשִׂי לוֹ הַבְּרִיָּה. וַתֵּלֶךְ תָּמָר בֵּית אֲמָנון אָחִיהָ וְהוּא שָׁכַב, וַתִּקַּח
אֶת הַבֶּצֶק וְתָלַשׁ וּתְלַבֵּב לְעֵינָיו וַתְּבַשֵּׁל אֶת הַלֵּבְבוֹת. וַתִּקַּח אֶת
הַמִּשְׁרֵת וַתַּצֵּק לִפְנָיו וַיִּמָּאן לֶאֱכֹל, וַיֹּאמֶר אֲמָנון הוֹצִיאוּ כָּל
אִישׁ מִעָלַי וַיֵּצְאוּ כָּל אִישׁ מִעָלָיו.

וַיֹּאמֶר אֲמָנון אֶל תָּמָר הַבִּיָּאִי הַבְּרִיָּה הַחֹדֶר וְאָכְרָה מִיָּדָה, וַתִּקַּח
תָּמָר אֶת הַלֵּבְבוֹת אֲשֶׁר עָשְׂתָה וַתָּבֹא לְאֲמָנון אָחִיהָ הַחֹדֶרָה.
וַתִּגֶּשׁ אֵלָיו לֶאֱכֹל, וַיִּחָזֶק בָּהּ וַיֹּאמֶר לָהּ בּוֹאִי שְׁכְבִי עִמִּי אָחֹתִי.
וַתֹּאמֶר לוֹ אֶל אָחִי אֵל תַּעֲנֵנִי כִּי לֹא יַעֲשֶׂה כֵן בִּישְׂרָאֵל, אֵל תַּעֲשֶׂה
אֶת הַנְּבִלָה הַזֹּאת. וְאֲנִי אֵנָה אוֹלִיךָ אֶת חֲרָפְתִּי וְאֶתָּה תִּהְיֶה כְּאֶחָד
הַנְּבִלִים בִּישְׂרָאֵל, וְעַתָּה דַּבֵּר נָא אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנָעַנִי מִמֶּךָ.
וְלֹא אָבָה לִשְׁמֹעַ בְּקוֹלָהּ, וַיִּחָזֶק מִמֶּנָּה וַיַּעֲנֶה וַיִּשְׁכַּב אִתָּהּ.

אמנון פוגע בגופה של תמר בניגוד לרצונה. שלש פעמים היא מתחננת אליו לבל יפגע בה - "אל אחי", "אל תענני", "אל תעשה" - והוא ממשיך בשלו, כאילו לא שומע. הוא לא מחובר לעולמה הפנימי, לא מחובר לרצונותיה ובוודאי לא לרגשותיה. הוא "לא אבה לשמוע בקולה" כי קולה לא באמת מעניין אותו, רק גופה.

כשבאו חכמינו להגדיר קשר אהבה מסוג שכזה הם כינו אותו 'אהבה התלויה בדבר', כלומר אהבה שבבסיסה עומד גורם חיצוני. חכמים לא הסתפקו בתיאור אהבה שכזו אלא גם קבעו מה תהיה אחריתה, וכך הם דברי המשנה במסכת אבות:

כל אהבה שהיא תלויה בדבר - בטל הדבר בטלה אהבה,
ושאינה תלויה בדבר - אינה בטלה לעולם.

איזו היא אהבה התלויה בדבר - זו אהבת אמנון ותמר.⁶

5 "לפיכך חשק בה חשק יותר חזק", רד"ק על אתר.

6 אבות פרק ה משנה טז.

כאשר גורם חיצוני בלבד עומד בבסיס האהבה אזי לאהבה זו אין קיום. הגורם החיצוני יכול להיות כסף, מעמד חברתי או משיכה גופנית. כאשר אותו דבר ייבטל, גם האהבה תיגנו.

רבי יצחק עראמה, מחבר הספר 'עקידת יצחק', מיטיב להגדיר קשר מסוג שכזה ואת השלכותיו:

יש אוהב הדבר מחמת עצמו, כגון אהבת הטוב, ויש אוהב מחמת דבר אחר, כגון מפני המהנה והמועיל, ואז לא יהיה הרצון חזק כל כך.⁷

כאשר משהו חיצוני, מהנה או מועיל, מושך אותנו להתאחד, עוצמת חיבור זה מוגבלת. אורך הנשימה של קשר זה יהיה מסויג ביותר. אהבה שלימה מוכרחת לבוא לידי ביטוי בממדים פנימיים ולא רק בחיצוניים. כך גם לימדנו רבי יוסף אלבו בספר העיקרים:

ואולם האהבה הגמורה היא, אשר יאהב האדם את האהוב מצד האהוב בלבד, ואין בלבו תכלית אחרת רק לעשות רצון האהוב, כי לא יאהב את האהוב לסיבה אחרת זולתו, לפי שהאהבה שהיא תלויה בסיבה אחרת תשתנה ותיפסק...⁸

אם נחזור לפרשיית אמנון ותמר נראה כמה צדקו דבריו. אמנון חמד את תמר אך ורק בשל יופייה, וכדברי הכתוב תוצאות אהבתו היו קשות במיוחד.

וַיִּשְׁנֶאֱמָה אֱמָנוֹן שְׁנֵאָה גְדוֹלָה מְאֹד כִּי גְדוֹלָה הַשְּׁנֵאָה אֲשֶׁר שְׁנֵאָה מֵאַהֲבָה אֲשֶׁר אֶהְבֶּה, וַיֹּאמֶר לָהּ אֱמָנוֹן קוּמִי לִכִּי... וַתִּקַּח תָּמָר אֶפֶר עַל רֹאשָׁהּ וַתִּתֵּן הַפָּסִים אֲשֶׁר עָלֶיהָ קָרָעָה, וַתִּשֹּׂם יָדָהּ עַל רֹאשָׁהּ וַתֵּלֶךְ הַלֹּךְ וַזְעָקָה.

רק לאחר שאמנון מספק את תאוותו היצרית הוא קולט את חומרת מעשהו, ומיד "וישנאה אמנון שנאה גדולה" - הוא שונא את תמר ומגרשה החוצה. הוא לא לוקח אחריות על מעשהו, ואילו היא מתבוססת בייסורי נפשה, הולכת סחור סחור וזעקת כאב נשמעת מפיה.

7 עקידת יצחק, במדבר כג, ב.

8 ספר העיקרים, פרק לו.

FALL IN LOVE

בשלילה שבאהבת אמן לתמר ניתן להבחין בנקל, שהרי זוהי אהבה חד צדדית וכוחנית, וכזאת, ודאי שאין לה מקום והצדקה בעולם מוסרי מתוקן. אך לא רק במקרים קיצוניים שכאלה מדובר באהבה פסולה. כאשר מניע האהבה הוא נמוך, כדוגמת משיכה גופנית ומראה חיצוני בלבד, אין האהבה ראויה, גם אם אינה נכפית על אחד הצדדים בעל כורחו. ויש להבין היטב מה פסול יש בקשר המבוסס על מראה חיצוני ועל משיכה גופנית בלבד, עת הוא מוסכם על האיש והאישה.

הקשר האידיאלי שבין איש לאישה הוא עמוק ומהותי, ובכוחו להתנשא לחיבור נפשי חזק. קשר שבסיסו הוא גופני-חיצוני אינו ממצה את הפוטנציאל האפשרי שיש בקשר הזוגי, לכן הוא איננו ראוי. אהבה שכזו תתברר על פי רוב כאהבה זמנית אשר תשאיר רושם רע, ולעיתים אף תגרום לתחושות של בושה ושנאה הטעונות באנרגיות שליליות קשות. בהקשר זה כותב אריך פרום בספרו אומנות האהבה:

כיוון שרוב בני האדם כורכים יחד את התשוקה המינית ואת מושג האהבה, מגיעים הם על נקלה לידי המסקנה המוטעית שהם אוהבים זה את זה, בשעה שהם משתוקקים זה לזה תשוקה גופנית...

באין אהבה, מניחה "אחדות" זו אחריה שני זרים ממש כפי שהיו הללו קודם לכן. לעיתים מעוררת אותם להתבייש זה מפני זה או אפילו לשנוא זה את זה, שכן משנמוגה האשליה חשים הם את זרותם אף ביתר חריפות מאשר קודם.⁹

למרות שהאיש והאישה היו קרובים זה אל זה ברמה הפיזית, הם לא באמת התאחדו. יתכן שהם חשבו שהם מאוחדים, אבל באמת הם נשארו שני זרים. התחושה לאחר ההתפכחות היא בלתי נעימה בעליל.

מדוע בכל זאת, על אף החולשות שיש בקשר המבוסס בעיקרו על היכרות חיצונית ועל משיכה גופנית חזקה, בני אדם רבים מפתחים לא אחת קשרים מעין אלה?

בעברית מכנים אהבה שכזו בשם 'אהבה עיוורת' או בשם 'אהבה ממבט ראשון', רוצה לומר אהבה שנגרמת כתוצאה משימת המבט על ממד אחד, חיצוני. ממד זה מסמא את העיניים מלהביט ומלבחון נכוחה את מכלול הקשר באופן המתבקש.

9 אריך פרום, אומנות האהבה, עמ' 55.

באנגלית מכונה אהבה זו בביטוי FALL IN LOVE, שתרגומו המילולי הוא 'ליפול לתוך האהבה', כאילו משהו גדול וחזק, שלא נתון לשליטתו של האוהב, גרם לו ליפול לקשר אהבה שכזה מבלי שהוא ממש בחר בו.

נזם זהב

סיבות רבות עלולות להביא את האדם 'ליפול' לתוך אהבה. שלמה המלך, החכם מכל אדם, כותב בספר משלי: "נזם זהב באף חזיר אישה יפה וסרת טעם"¹⁰. בפירושו למסכת אבות מתייחס רבי יעקב עמדין לפסוק זה, וכותב דברים חריפים ביותר על הטעות הגדולה שיש בהחשבת החיצוניות יתר על המידה:

ראה שלמה בחכמתו החשק אשר לאנשים על הנשים ועל כל גנותן תכסה אהבתם. אמרו זיכרונם לברכה "אישה חמת (כלי) מלא צואה, ופיה מלא דם והכל רצים אחריה" (שבת קנב ע"א).

והם, אם יגלה להם מומה לא יקשיבו, ולכן התחכם ושם משל שיהיה גלוי ומפורסם לכל, ונעתק ממנו לאישה.

והוא, כי אף על פי שהנזם דבר חשוב עד מאוד לא ייפה החזיר, כי גנותו מפורסם לכל ולא יפתה יופי הנזם.

זו הבחינה בעצמה שיווי לבחון באישה, כי בהיותה סרת טעם דומה להחזיר, ואין ראוי שיפתה התואר והיופי את האדם למראית עינו.¹¹

ייפוי חיצוני כתכשיט, יפה ככל שיהא, אין בכוחו להסתיר את לכלוכה של חיה מכוערת כחזיר. מי שילך שבי אחר מראה הנזם המוזהב יגלה במהרה כי הוא טעה טעות מרה, עליה ישלם מחיר כבד.

כך גם ביחס ליופי החיצוני של האישה. ההליכה העיוורת אחר מראה חיצוני היא אשליה זמנית שתתפוגג ככל שהזמן יעבור, ואז האכזבה המרה תחליף את מקומה המפוקפק של ההתלהבות הראשונית.

10 משלי יא, כב.

11 פירוש היעב"ץ למסכת אבות, פרק ו משנה ב.

בספר 'זמן חירותנו' מכונסות מסות של הרב יוסף דב סולוביצ'יק זצ"ל על חג הפסח ועל ההגדה. באחת מהן מתייחס הרב באריכות לאשליית היופי. דבריו הנוקבים מעידים כאלף עדים על הזהירות המתבקשת נוכח העדפת היופי על פני ערכים יסודיים ומשמעותיים יותר, וכך הוא כותב:

האדם עשוי להתמכר ליופי, אם לא ישגיחו ויפקחו עליו בקפידה. הוא מועד להיכנע ליופי, להשתכר בשל פנים יפות או מראה מקסים, עד שיזניח את כל מחויבויותיו האחרות.

חוה נכנעה בפני יופיו של עץ הדעת וגרמה לחטא הראשון... בני האלוקים נכנעו בפני יופיין של בנות האדם, ובני ישראל במדבר הוכרעו בידי יופיין של בנות מואב ובגדו בה'.

היופי עצמו זקוק לגאולה. סביבנו נמצא הרבה יופי פרימיטיבי, קר, אכזרי, מלא תחבולות, בוגדני ומזויף, עד שמגווחך יהיה לדבר על הפוטנציאל הגדול של אנרגיה גואלת המצוי ביופי.

האם לא הייתה דלילה אישה נאה? האם אין מגילת אסתר מספרת לנו רבות על חוש היופי המפותח של המלך אחשוורוש, שהיה אגב טעם במה שנוגע למזון ולנשים? האם נאמר שיחסו של זה לנשים היה אנושי, הגון ומוסרי? האם היה בו יסוד של אהבה אמיתית, מסירות והבנה?

האם היופי הוא טוב, והאם האומנות מעצם טבעה היא מזככת? הֲתירו לי להניח בצד את ההפשטות הפילוסופיות, ובמקום זאת לתאר אירוע זעיר שהתרחש בוילנא בתקופת הכיבוש הגרמני.

שמעתי כי היה שם קצין גסטאפו שהיה מוסיקאי מושלם, מומחה ביצירותיהם של בטהובן ומוצרט. הוא היה גם מומחה בהריגת ילדים. במיוחד אהב לעסוק בשני תחביביו בעת ובעונה אחת. בשעה שישב ליד הפסנתר או העוגב בחצר מפקדת הגסטאפו בוילנא, נהגו קציני הגסטאפו להעמיד למולו שורה של ילדים ותינוקות. כמי ששולט בשתי ידיו במידה שווה, הוא ניגן את 'הסונטה לאור ירח' של בטהובן בידו הימנית, בעוד שידו השמאלית עסקה בירייה בתינוקות תמימים, אחד לאחד...

למען האמת, אם תבדוק את הרקע שממנו צמחו היטלר ומקורביו, ובהם נמצא חולי נפש ומטורפים רבים, תגלה ביניהם הרבה אנשים שהיו בעלי חוש יופי מפותח...

הם אהבו את היופי ונכנעו בפני היופי. אך הם גם אהבו שפיכות דמים, ובמיוחד דם יהודי. היופי משום מה לא הגן עליהם מן הרצחנות.¹²

אסתטיות לא מבטיחה ישרות דרך, ויופי אינו מעיד בהכרח על עולם ערכי מתוקן. הסנוור מהיפה והנאה עלול להביא את האדם לידי מכשול; להעדיף את הטפל על פני העיקר.

שקר החן?

בכל ליל שבת בטרם מקדשים על היין, מתכנסים בני המשפחה ושרים בערגה את מילות המזמור המרגש "אשת חיל". לקראת סוף המזמור מלמד אותנו שלמה המלך כי היופי משקר ושהחן החיצוני הוא הבל של ממש: "שקר החן והבל היופי, אישה יראת ה' היא תתהלל".¹³

כאשר האיש מתבונן על המראה החיצוני של האישה או כאשר האישה מתבוננת על חזותו החיצונית של האיש, ובעקבות כך הם מחליטים לקשור עצמם יחדיו, הם טועים טעות מרה. המראה החיצוני לא מעיד בהכרח על עולמו הפנימי של האדם. לאורך זמן, איכות הקשר תתבסס דווקא על אישיותם של הזוג, על תכונותיהם ועל עולמם הפנימי. הוא אשר לימד הקב"ה את שמואל בבוחרו את המנהיג העתידי של האומה: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל שְׁמוּאֵל: אֶל תִּבְטֹא לִמְרֹאֶהוּ וְאֶל גִּבּוֹהַּ קוֹמָתוֹ כִּי מֵאֲסִתָּהוּ, כִּי לֹא אֶשֶׁר יֵרָאֶה הָאָדָם כִּי הָאָדָם יֵרָאֶה לְעֵינָיו וְה' יֵרָאֶה לְלִבּוֹ".¹⁴

האם נוכל להסיק מדברים אלה כי יש פסול באהבה הנבנית כתוצאה ממראה חיצוני וממשיכה גופנית? לא בהכרח. הגאון מווילנא, הגר"א, מציין בספרו 'קול אליהו' שמעבר למעלותיהן הנפשיות, נשתבחו אימותינו גם ביופין החיצוני. על רחל נאמר מפורשות שהיא "הייתה יפת תואר ויפת מראה", על רבקה נאמר: "והנערה טובת מראה מאוד", ועל שרה מעיד אברהם ואומר: "הנה נא ידעתי כי אישה יפת

12 הרב יוסף דב הלוי סולוביצ'יק, זמן חירותנו, עמ' 25.

13 משלי לא, ל.

14 שמואל א טז, ז.

מראה את". הגר"א מתייחס לפסוק "שקר החן והבל היופי". הוא מפרש פסוק זה בצורה מרתקת ולומד ממנו לקח חשוב במיוחד, וכך הם דבריו:

"וְרַחֵל הָיְתָה יֹפִית תֹּאֲר וַיִּפֹּת מְרָאָה". הנה שלמה המלך עליו השלום אמר בסוף משלי: "שֶׁקֶר הַחֵן וְהַבֵּל הַיּוֹפִי אִשָּׁה יִרְאֶת ה' היא תתהלל", ובאמת, מצינו גבי האימהות אשר נשתבחו בחן וביופי, וגם ברבקה כתיב: "וַהֲנַעַר טִבַּת מְרָאָה מְאֹד". וצריך לומר, דהפירוש בפסוק כך הוא:

"שקר החן והבל היופי" - היינו כשהן בלתי יראת ה', והם כנזם באף חזיר. אבל "אישה יראת השם היא תתהלל" - רוצה לומר דגם בחן וביופי תתהלל.

ועל דרך זה יש לפרש גם כן הפסוק: "אֵל יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאֵל יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בְּגִבּוֹרָתוֹ וְגו' כִּי אִם בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשֶּׁבִּיל יִדְעֶה אוֹתִי", דבפסוק זה רבו הדקדוקים, אבל לפי הנזכר לעיל יש לומר דהפירוש כך הוא:

שאין להתהלל בחכמה ובגבורה ובעשירות לבד, אלא בזאת, רוצה לומר בכל אלה תתהלל כשישכיל וידוע אותי בהן - דהיינו שידע איך להתנהג בהעשירות ובהגבורה ובחכמה שהכול יהיה כוונתו לשם שמיים.¹⁵

הפסוק שולל את החן ואת היופי ומכנה אותם 'שקר והבל' עת הם עומדים בפני עצמם, מנותקים מרבדים גבוהים יותר כדוגמת יראת השמיים. אך כאשר ניצבים הם על גבי נדבך של ממדים טובים ונכונים, אזי בהחלט יש להם מקום ותפקיד חשוב.

דברים מעין אלה כותב רבי אליעזר פאפו בספרו 'פלא יועץ':

כתיב "שקר החן והבל היופי אישה יראת ה' היא תתהלל", אבל זהו כשהוא מוצא אישה יפה אלא שאינה מיוחסת או שאינה יראת ה', אז אישה יראת ה' היא תתהלל. אבל אם מוצא יופי ויראת ה' יחס במקום אחד בוודאי שיבחר ויקרב גם את היופי שהרי אמרו אין אישה אלא ליופי,

ומצינו לרבי יוחנן שהיה יושב בשערי טבילה כי היכי דלהו
בני שפירי כוותיה, ואמר ריש לקיש לרבי יוחנן "שופרך
לנשי".¹⁶

(תרגום: מסופר על רבי יוחנן שהיה יושב בשער בית הטבילה
וזאת על מנת שיהיו הנולדים יפים כמוהו, וריש לקיש אמר
לרבי יוחנן: "יופיך - לנשים".)

וראו לכל אדם להשתדל ליקח לבניו נשים יפות כדי שלא
יתנו עיניהם באחרת.¹⁷

רבי יוחנן היה אדם יפה תואר. הוא היה מודע ליופיו, והוא רצה שגם אחרים יהיו
יפים כמותו. לא לחינם השתבח רבי יוחנן ביופיו; כפי שראינו לעיל, ליופי ולחן יש
מקום ותפקיד בזמן שהם גלויים לאישיות בעלת מידות נעלות ומעלות נפשיות
מתוקנות. כך נוכל גם להבין מדוע נשתבחו אימותינו ביופיין ולא רק בצדיקותן.

מה בין רגשות לריגושים

היופי הוא מורכב, לעיתים הוא מתעתע, ואף על פי כן יש לו מקום. יש מקום גם
להתלהבות הצומחת בעקבות מפגש נעים בין איש לאישה, אך על האדם לבחון
בזהירות ובאופן אמיתי האם הוא מתלהב מהדברים הנכונים, או שמא התלהבותו
מונעת ממניעים נמוכים וחלולים. עיקרון זה נכון בהרבה מקרים, ובסוגיה שלנו
הוא נכון שבעתיים.

הרב חיים סבתו, ראש ישיבת ההסדר במעלה אדומים, מצביע במאמר חשוב על
ההבדלים שבין אהבת אמת לבין אהבה נחפזת, ודבריו מאירים את סוגייתנו באור
יקרות, וכך הוא כותב:

הרבה יש להתייגע עד שזוכים לאהבת אמת ולהתרגשות
הלב. הרבה יש לראות, הרבה יש לשמוע, הרבה להתבונן,
הרבה לקרוא, והרבה ללמוד מפי סופרים ומפי ספרים, לשמש
אנשי אמת, לעשות רב ולקנות חבר. אבל יש מי שדרכו

16 במסכת בבא מציעא (פד ע"א) מתואר יופיו המיוחד של רבי יוחנן. כמסופר שם, שימש
יופי זה את ר' יוחנן הן למתן השראה לנשות ישראל המיטהרות לבעליהן, והן להשבת
ריש לקיש מתפקיד ראש השוודדים לראשות עולם התורה.

17 פלא יועץ, ערך יופי.